

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Typy výchovy

Vedoucí práce: PaedDr Petr Bauman

Autor práce: Nikola Krajánková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: Třetí

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích

Podpis autora bakalářské práce

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Petru Baumanovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 Vybrané pojmy	7
2 Základní uváděné typy	9
2.1 Jednotlivé styly.....	10
2.2 Typologie rodičovských pozic podle O.Connera	13
2.3 Typy výchovy podle Jiřího Pelikána.....	15
2.4 Přímé a nepřímé působení.....	20
2.5 Výchova autokratická a pedocentrická.....	22
3 Ukázky typů výchovy v historii.....	26
4 Pokus o uspořádání vybraných typů výchovy	29
5 Soudobá doporučení pro výchovné působení	31
5.1 Výchova dnes podle W. Brezinky.....	31
5.2 Výchova podle Jamese Dobsona.....	35
5.3 Současnost a výchova.....	36
6 Faktory, které se ukázaly pro přijetí rodiny jako významné dle pořadí, které naznačil výzkum	40
6.1 Pozitivních rysy rodiny, ovlivňující výchovu.....	42
ZÁVĚR	44

Seznam použitých zdrojů	46
Abstrakt	47
Abstact	48

ÚVOD

Na toto téma své bakalářské práce jsem se rozhodla psát proto, že jsem se ocitla v různých situacích, ve kterých často probíhal výchovný proces zejména u malých dětí, ať již u batolat, nebo u dětí předškolního věku. Tento výchovný proces mě začal velmi zajímat, zvláště z mého kritického pohledu na způsoby výchovy, které se na dětech uplatňovaly. Šlo o velmi blízké okolí, že jsem byla velmi často svědkem tohoto působení. Tím, že jsem se stavěla do opozice vůči zvolené výchově dětí, snažila jsem se objektivně i subjektivně poradit rodičům, kde dělají zásadní chyby v jejich výchově. Některé „chyby“ byly totiž natolik výrazné, kde se opravdu dalo očekávat negativní ovlivnění osobnosti dítěte.

Já sama děti nemám, a proto má pozice a snahy o „rozumnější“ výchovné rady nemohly být a nejsou pro rodiče brány s takovou vážností. Ač, po jisté době, jim mé rady přišly již konečně více adekvátní a rozumné vzhledem k mému pozorování si již více brali mé rady k srdci. Bohužel za chyby, kterých se dopustili v raném věku dítěte, (do konce batolecího období), za ně již v této době „ sklízí ovoce“. Já, tak mohu snadno vidět, během těchto několika let pozorování, a posoudit sama u sebe, že mé rady, nebo alespoň pokusy a snahy se v tomto ohledu prosadit, byly rozumě podložené a měly svůj význam i dopad na minulý i současný výchovný proces. Proto se má práce bude zvláště věnovat zvoleným typům výchovy u dětí především v předškolním věku, jelikož ten je ve svém smyslu velice významný na přípravu dítěte do života, jeho formování osobnosti s dalšími důležitými aspekty pro jeho další vývoj. Cílem této práce bude zmapovat typy výchovy a přístupy uváděné v literatuře.

V této bakalářské práci začnu v první kapitole s významem jednotlivých vybraných pojmů, které nejvíce souvisí s výchovným procesem jako takovým. V druhé kapitole se budu širěji věnovat vybraným typům výchovy podle jednotlivých autorů, tyto typy a přístupy pak seřadím a shrnu. Ve třetí kapitole navážu na historické prameny o výchově a pokusím se o srovnání a provázanost mezi jednotlivými průkopníky výchovných procesů, typů, systémů a podobně, podle uvedených autorů. Dále se pak pokusím o srovnání a sjednocení vybraných

a popsaných typů výchovy a vytvořit vlastní typologii. Ve čtvrté kapitole půjde již o popsání „nejvhodnějších“ typů a forem výchovy, které jsem vybrala z několika vybraných příruček o výchově a bude se zde dále popisovat nejen nejvhodnější celkový postoj, prostředí, zvolené metody pro proces správné výchovy, ale i negativní příklady a dopady na dítě ve formování jeho osobnosti nejen v přítomnosti, ale i v budoucím životě. Na závěr uvedu, podle mého názoru, důležité rady podle J. Pelikána, které se týkají zásadních rysů rodiny, ovlivňujících proces utváření osobnosti dítěte v jeho nejbližším prostředí a okolí.

Při psaní práce jsem čerpala z literatury od Jiřího Pelikána, *Výchova pro život*, *Výchova jako teoretický problém*, *Hledání těžiště výchovy*, Miroslava Cipra, *Průvodce dějinami výchovy*, Wolfganga Brezinky, *Filozofické základy výchovy*,

1. Vybrané pojmy

V této kapitole nejprve charakterizují základní pojmy důležité pro tuto práci:

výchova, výchovné cíle, problematika výchovných cílů, výchovný systém, výchovná koncepce, styl výchovy, typ výchovy, forma výchovy, metoda výchovy.

Výchova podle W. Brezinky jakýsi *pokus o ovlivnění, jímž chceme dosáhnout zlepšení, zdokonalení či zhodnocení osobnosti vychovávaného jedince*.¹ Výchovné úkony jsou stejně jako výchovné instituce, určité prostředky - i když ne zcela a vždy vhodné – k dosažení tohoto účelu. Vznikají podle autora proto, že jsme si stanovili účely, že sledujeme výchovné cíle.

Ony výchovné cíle musíme mít dříve, než začneme s výchovou.

Ten, kdo vychovává, musí především vědět, k čemu chce nebo má vychovávat, v tom by měl mít jasno. Teprve potom může mít smysl hledat metody, s jejichž pomocí by snad mohl dosáhnout cíle.²

Co jsou to „**výchovné cíle**“

Pojmem **cíl** se například podle W. Brezinky *míní výsledek nějakého jednání, o nějž usilujeme*.³ Výchovný cíl je tedy něco, čeho chceme při výchově dosáhnout určitými výchovnými úkony. Objektem výchovy je určitá vlastnost nebo souhrn více vlastností osobnosti. Může jít případně o specifické vlastnosti, jako je například „schopnost číst, počítat“ či o určitý stav celkové osobnosti, jako je například „životní zdatnost“, schopnost obstát v životě, šlechtnost a podobně.⁴

Psychologicky bereme výchovný cíl jako představu o určité psychické dispozici vychovávaného jedince, k jejímuž dosažení by měla přispět

---

¹BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy*. Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, str. 8 - 13.

² tamtéž

³ tamtéž

⁴ tamtéž

výchovná činnost. Psychickou dispozicí se může předpokládat ochota k nějakému jistému způsobu chování nebo prožívání.

Smyslem ve výchově by mohlo být v tom, abychom pomohli vychovávanému získat osobnostní vlastnosti, které ho budou moci uschopnit k samostatnému a sociálně odpovědnému životu bez závislosti na jiných lidech. Vlastnosti, které k tomu patří, závisí z části na povaze jedince, způsobu výchovy, které bude vystaven, jejím směru zaměření, zčásti také na kultuře a okolí, v němž by žil.⁵

Problematika obsahu výchovných cílů

Zvláštní problematikou ve výchově jsou formální výchovné cíle jako „harmonické“ či „vyvážené“ vzdělání, „intelektuální vzdělání, „vzdělání mysli“, „ochota k celoživotnímu učení“ atd. Takové cíle by mohly být vhodné jen jako přídavek k materiálním výchovným cílům, ale nejsou zároveň náhradou za obsahové osobnostní ideály. V pluralistické společnosti, v které se neshoduje v požadovaných vlastnostech, se spokojují spíše s formálními vlastnostmi jako s nejmenším společným jmenovatelem.⁶

Výchovný systém lze vysvětlit jako systém použití výchovných prostředků v procesu výchovy.

Koncepce, styl a typ výchovy mají podle různých výkladů podobný či téměř shodný význam, neodlišují se významnými rysy ve vysvětlení jejich významu.

Stručně řečeno, jde o chápání výchovného hlediska, záměru či hlavní myšlenky jak a jakým způsobem výchovně působit na jedince, jakou **formu**

---

⁵ BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy*. Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, str. 18

⁶ tamtéž

si k výchově vybrat a jaké **metody** pro ně zvolit, aby byla tato činnost plnohodnotná.

Pojem forma výchovy lze brát jako strukturu, tvar výchovné koncepce, kterou naplňujeme obsahy – typy a styly výchovy, pro něž následně uplatňujeme vhodně nebo nevhodně zvolené metody jak výchovný proces vést a plnit jeho účely a cíle výchovy.

V následující kapitole uvedu jednotlivé typy pozic ve výchově jedince, uvedu jejich charakteristiku dle jednotlivých autorů a zastánců, pozitivní a negativní dopady na dítě a ve formě tabulek přehledně srovnám jejich znaky.

2. Základní uváděné typy výchovy

Demokratická, harmonická výchova

Vyznačuje se prvky demokracie, pochopení. Existují jistá pravidla hry a děti jsou přiměřeně kontrolovány. Od dětí se vyžaduje povídání na intelektuální úrovni a správné sociální úrovni, vhodné k jejich věku a jejich schopnostem. Žádá se od dětí říci svoje stanovisko na přijetí určitého rodinného rozhodnutí.

Autoritářská výchova

Vyznačuje se přísným dodržováním příkazů rodičů. Rodiče jsou nároční, kontrolují a prosazují svojí moc bez ohledu na zralost dítěte, bez starostlivosti o oboustrannou komunikaci.

Liberální výchova

Vyznačuje se benevolentností rodičů, kteří kladou malé požadavky, děti mají bezstarostný život, chybí jim kontrola a sociální zodpovědnost.

Zanedbávající výchova

Nedbalost rodičů o děti. Rodiče se starají o svoje aktivity a ne o to, jak se jejich dítě učí, s kým se stýká a co dělá ve svém volném čase apod.

Nadměrně ochranná výchova

Tak zvaná "opičí láska". Představuje nadměrnou starostlivost rodiče o dítě. Dělají všechno "jen pro jeho dobro". Přání dítěte je jim často rozkazem.

Disharmonická výchova

Vyznačuje se rozporuplností. Případ když rodičovské reakce jsou mařené momentálními popudy a náladami. Neexistují jednotná kritéria výchovy. Kdy někdy tolerované chování je jindy nepřípustné.

2.1 Jednotlivé styly

Autokratický styl

Též dominantní či autoritativní – pro tento výchovný (či vyučovací) styl jsou typické především příkazy a tresty, vychovatel má zpravidla malé pochopení pro děti, jejich potřeby a přání a také pro jejich individuální odlišnosti. Děti tak mají malý prostor pro samostatné rozhodování a jednání. Děti se často stávají závislými na pochvale, snaží se na sebe upoutat pozornost a v dané skupině může také docházet k růstu agresivity. Tento styl vychovává submisivní, závislé a málo iniciativní osobnosti, někdy také osoby agresivní k autoritám.

Liberální styl

Též označován francouzskou frází laissez faire. Tento výchovný styl se dá také popsat jako slabé vedení. Děti vedené v tomto stylu jsou řízeny jen velmi málo nebo vůbec, nejsou na ně kladeny téměř žádné požadavky a pokud přece jen ano, není kontrolováno jejich splnění. Důsledkem takového výchovného stylu může být to, že děti vykazují velmi nízký výkon, jejich pozornost bývá roztráštěna a povaha nemá příležitost se rozvíjet. Ve skupině

převládá nejistota a chaos vedoucí k velkým časovým ztrátám a malé efektivitě společné práce.

Demokratický styl

Též nazývaný jako integrační, sociálně-integrační nebo kooperativní. Demokratický výchovný styl bývá často označen jako nejvhodnější. Představuje určitou kombinaci výše popsaných stylů. Učitel či vychovatel zde méně přikazuje než u stylu autokratického, děti spíše podněcuje k samostatné činnosti a podporuje jejich iniciativu. Ve skupinách se často diskutuje, učitel má tedy větší přehled o přáních a potřebách dětí a o jejich individualitě a má tak pro ně větší pochopení. Učitel na děti působí spíše vlastním příkladem než spoustou příkazů. Jako nejlepší bývá tento styl volen proto, že vytváří příznivou citovou atmosféru a důvěru mezi lidmi a také učí spolupráci mezi lidmi. Tento styl nejvíce pomáhá rozvíjet sociálně zralou osobnost.⁷

Tabulka č.1: Vliv typů výchovy na dítě

Typ / styl	Charakteristika	Vliv na chování dítěte
Demokratická, harmonická	Přiměřenost ve výchovných rozhodnutích, jistá pravidla ve výchově	Harmonické utváření osobnosti, dítě se umí rozhodovat a volit lépe stanoviska v životě
Autoritářská	Náročnost rodičů na dítě, jasná pravidla	Dítě je tvrdé k sobě i k ostatním, špatně se

⁷ ČÁP, JAN : Psychologie mnohostranného vývoje člověka. SPN, Praha : 1990
HARTL, P., HARTLOVÁ, H. : Psychologický slovník. Portál, Praha : 2000
LINHARTOVÁ, D. : Psychologie pro učitele.MZLU, Brno : 2000

	s přísným dodržováním	vyrovnává s neúspěchy, sklony ke lhaní a podvádění
Liberální	Volnější typ výchovy, malé požadavky na děti, utváření bezstarostného života pro ně	Příchod dětí do jiného prostředí, kde pravidla a požadavky na ně jsou, mohou vyvolat bezmocnost, úzkost, drzé chování
Zanedbávající	Celkově nezájem rodičů o dítě, prvky týrání	Asociálně akceptovaná osobnost, extrémní výkyvy v chování, špatná sociabilita
Nadměrně ochranná	Rodiče se upnou na své dítě, odstraní mu veškeré překážky, které by jej mohly jakkoliv ohrozit, dítě velmi rozmazlí	Nesamostatnost, bázlivost, dlouhé dětství, negativní dopad i na vztahy dětí v okolí
Disharmonická	Výchova je řízena náladou rodičů, bez kritérií a dalších pravidel	Roztěkanost, nedůvěra k rodičům a okolí, bázlivost, agresivita, sklony k asociálnímu chování
Autokratická	Více méně učitelský typ výchovy, forma trestů a odměn, přísnost a dodržování	Dítě má utvořená jasná pravidla v chování, ví co smí a co nesmí, vidí autoritu v dospělých

	kázně a pravidel	
--	------------------	--

2.2 Typologie rodičovských pozic podle O.Connera

Uvádím zde jeden z prvních pokusů dle O. Connera v podání J. Rebowského o systematickou klasifikaci základních rodičovských postojů k výchově svých dětí s naznačením důsledků těchto pozic pro formování sebepojetí dítěte a vlivů na utváření jeho osobnosti.⁸

Tab.1: Typologie rodičovských pozic⁹

Typ pozice	Charakter. Slovní vyjádření	Způsob jednání s dítětem	Vliv na rozvoj osobnosti dítěte
Akceptace a láska	„ Dítě je středem mého zájmu“	Něha, činnosti s dítětem	Pocit bezpečí, normální vývoj osobnosti
Zjevné odmítnutí	„Nenávidím to dítě, nebudu se jím vzrušovat“	Nezájem, tvrdost, vyhýbání se kontaktům	Agresivita, zločinnost, emocionální nevyvinulost osobnosti
Přílišná náročnost	„ Nechci dítě takové,	Kritéria, nedostatek	Frustrace,

⁸PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, srov. Str. 180

⁹ tamtéž

	jaké je“	pochval, neustálé napomínání a hledání chyb	nedost atek sebed úvěry
Přehnaná péče a starostlivo st	„ Udělám všechno pro dítě, obětuji mu svůj život“	Přílišná péče, dělání všeho pro i za dítě při současném omezení svobody	Infanti lismus , zvlášt ě v soci álních vztazí ch, nesch opnost samos tatnost i

Na tuto problematiku se dívá z jiného úhlu F. Robay, který přibližně ve stejné době, jako O. Conner věnoval svou pozornost vlivu typu výchovy v rodině na úroveň očekávání a úroveň aspirace dítěte, tedy problému sebereflexe na základě výchovy došel ve svých výzkumech k nutnosti rozlišení úrovně očekávání a úrovně aspirace.¹⁰

Úroveň očekávání je podle jeho pojetí vymezena cílem, o němž si subjekt myslí, že ho může dosáhnout. Je to v podstatě stupeň úspěchu, který jedinec očekává. Úroveň aspirace se naproti tomu dotýká ideálů sebe sama. Vztahuje se k cílům, jichž chce subjekt dosáhnout, aby mohl být spokojený sám se sebou.¹¹

Tab.č.2 : Vliv typu rodinné výchovy na úroveň očekávání a aspirace dítěte (F. Robaye)¹²

Dítě je pod vlivem rodinné	Úroveň	Úroveň
----------------------------	--------	--------

¹⁰ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, str. 181

¹¹ tamtéž

¹² tamtéž

výchovy	Očekávání	Aspirací
Nefrustrované, milované, vychovávané shovívavě, vyvíjející se k vyrovnanému dospívání	vysoká	mírná
Nadměrně ochraňované, milované, ale udržované v závislosti	nízká	mírná
Vychovávané přísně, milované náročně, v pevném rámci trestů a odměn, umí usměrnit svoje pudy na dovolené náhradními objekty	vysoká	vysoká
Vrtošivě frustrované	nízká	Vysoká, ale většinou nerealizovatelná

Ve srovnání těchto tabulek zjišťujeme, že se více shodují v jednom bodu, a to v tom, jakou výchovu považují za adekvátní normálnímu vývoji dítěte. Shoda je v lásce k dítěti, ve vztahu, který dává dětem pocit bezpečí, ale přitom láska by neměla přerůst v přehnanou péči a starostlivost, v nadměrnou ochranu a závislost dítěte na dospělých. Naopak, odpovídající míra náročnosti je předpokladem k vysokému očekávání i úrovni aspirací, přitom na reálné úrovni. Lze říci, že náročně láskyplný vztah vyvolává i adekvátnost v sebereflexi dítěte.¹³

Neadekvátní výchova naopak může vést k negativním důsledkům jak v sebereflexi, tak v celkovém dalším vývoji osobnosti.¹⁴

V těchto názorech na typ a pojetí výchovy se shoduje většina novodobějších autorů a řada autorů, myslitelů, filozofů, pedagogů z dob dávných měla podobný ráz či myšlenku při výchově dětí.

2.3 Typy výchovy podle Jiřího Pelikána

¹³ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, Srov. Str. 181

¹⁴ tamtéž

Nyní zde rozvedu jednotlivé typy pozic, typologie ve výchově jedince, u kterých formou jejich výkladu uvedu jejich charakteristiku dle jednotlivých autorů a zastánců, pozitivní a negativní dopady na dítě a ve formě tabulek vyznačím stručně důležité znaky, kritéria a jejich vliv na dítě

Typy nesprávné výchovy se zabývali petrohradští dětský psychoterapeutové V. Garbuzov, A. Zacharova a D. Isajeva, kteří se pokusili shrnout do tří základních typů celou škálu nejrůznějších variant nesprávné rodinné výchovy.¹⁵

Výchova typu „nepřijetí“ (viz obdobně i O. Conner), výchova hypersocializující (protektivní), výchova egocentrická, výchova typu „nepřijetí“: má řadu různých variant. Jednou z nich je neakceptace pohlaví dítěte (místo očekávané chlapce se narodila holčička a naopak). Někdy dítě přichází na svět jako neplánovaný produkt partnerských vztahů. Je to problém především v dnešní době. Z toho tedy pak ve výchově může plynout, že se rodiče o své dítě nezajímají, výchova je někdy tvrdá a tyranská, která se neohlíží na potřeby dítěte a jeho individualitu.¹⁶

To má u dětí za následek často vývoj komplexů méněcennosti, bázlivosti a u některých jedinců i hypochondrii . Pokud i rodiče ignorují potíže dítěte a ponechávají jeho vývoj živelnosti, vedou k formování osobnosti s rychle unavitelnou nervovou soustavou, s labilním postojem k životním těžkostem.¹⁷

Výchova hypersocializujícího typu:

se vyskytuje často v rodinách s jedním dítětem, často fyzicky slabým, nebo v rodinách, kdy se dítě narodí již starším rodičům v době, když již téměř rezignovali na potomka, a pro se po naplnění svého mnoholetého přání na něj upnou. Typická je úzkostlivost, obava o dítě, přehnaná péče o ně, ale současně i snaha poskytnout mu všechny možnosti, aby vynikl a

---

¹⁵ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, srov.str.182- 184

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tamtéž

uplatnil se. Jde v těchto případech o tendenci projekce rodičovských aspirací do dítěte.¹⁸

Přílišné přetížení těchto dětí, a to jak duševní a fyzické, tak i informační, vede často k neúspěchům, protože děti nestačí vše zvládat na úrovni očekávané rodiči a vzniká pocit, že rodiče zklamali, že nerealizovali naděje do nich vkládané a to vede opět ke komplexům méněcennosti a tím tlakem od rodičů mohou u dětí zesilovat nervovou labilitu. U takovýchto dětí se projevuje snížený práh únavy, lehko se vyčerpají, jsou bojácné, závislé, zvyšuje se jejich sociabilita.¹⁹

Egocentrická výchova:

je některými svými rysy blízká hypersocializujícímu typu výchovy, ale motivace zde bývá u rodičů obyčejně jiná.²⁰

V egocentrické výchově se stává dětský jedinec centrem pozornosti celé rodiny. Někteří z těchto jedinců mohou oplývat pocitem „ všemohoucnosti“, která přenáší do dalších stádií svého života. Rodiče se pro takové dítě obětují a postupně se stávají jeho otroky. Malý tyran si může dělat co chce a ví velice dobře, na co jsou rodiče citliví – na pláč, slzy, nebo naopak křik apod.²¹

Dítě je vedeno tak, aby se vyhnulo všem konfliktům, nemusí se přizpůsobovat ostatním, naopak předpokládá, že se ostatní přizpůsobí jemu. Vzniká tak spotřební vztah k ostatním. Bohužel tento vztah u mladých lidí výrazně roste. V USA vznikl ne náhodou pojem „ give-me-generation“ (Dej mi generace).²²

Zde pak může vyskytnout jako důsledek naučená bezmocnost při přechodu do prostředí, kde daný jedinec přestává být středem pozornosti.

---

¹⁸ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, srov. Str. 184 - 186

¹⁹ tamtéž

²⁰ tamtéž

²¹ tamtéž

²² tamtéž

Pak může dojít zejména při setkání s obtížemi k pocitům méněcennosti i bázlivosti, která se v těchto případech častěji projevuje v agresivitě.²³

Takové děti často hledají viníka mimo sebe, mají sklon k nižší pracovní výkonnosti, k rychlé únavě, neurotické fixaci na vlastní důležitost, labilitu při obtížích, sklony ke konfliktům apod.²⁴

Významným a častým atributem osobnosti takto vychovávaných dětí je jejich disocializace. Ta se projevuje ve snaze využívat, někdy i zneužívat jiných lidí, snaha vypadat dobře na účet jiných a sám nic za to neposkytovat.²⁵

Není jisté náhodou, že mezi egocentricky vychovávanými osobnostmi je více hysteriodně a jinak podobně akcentovaných jedinců.²⁶

Výchova autokratická:

je podle autora typem výchovy, jež rodiče uplatňují u „nechtěných dětí“ , kde jejich výchovný záměr je nejistý a to zakrývají tvrdostí vůči dítěti.²⁷

Ač tento typ výchovy v sobě skrývá i pozitivní vlastnosti jako je například čestnost, upřímnost, a další výrazně humanistické principy a akcentované socializační rysy, může mít i svá jistá negativa. Jedná se například o situace, že tím jak rodiče vedou své děti až krajnostech ve formování osobnosti, mohou v důsledku výchovy být neoblíbení. Například tím jak rodiče dbají příliš na to, aby jejich dítě říkalo pravdu, tak ji bude pak zvyklé říkat do očí všem a to nebývá nikomu moc příjemné, zvláště pak jiným autoritám, které toto chování budou chápat za drzé projevy bez úcty k nim. Tato výchova může dospět až k pedantričnosti a nesmiřitelnosti a může mít za následek fanatičnost. Takto vychovaní jedinci, sice patří mezi ty dobré lidi, ale opět vykazují známky krajností ve výchově například tím, že neodmítnou žádost o pomoc, nebo o vykonání úkolů, které mohou být

---

²³ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, srov. Str. 184 - 186

²⁴ tamtéž

²⁵ tamtéž

²⁶ tamtéž

²⁷ tamtéž

nad jejich síly. Tím, že pak své síly přecení a neuspějí, může to vést až k sebeobviňování a k neadekvátní autoatribuci příčin neúspěchu. Z tohoto pak může i pramenit zvýšenější náročnost na sebe a obavy ze zklamání. Může se i stát, že z takového jedince může v krajním případě vyrůst neurastenicky akcentovaná osobnost.²⁸

Tabulka č.3: Typy výchovy podle Jiřího Pelikána

Typ/autor	Kritéria	Vliv na chování dítěte
Nepřijetí / obdobně O. Conner	Rodiče si přáli jiné pohlaví dítěte, nevyrovna jí se se svým probléme m, kterým ovlivní výchovu svého „ nechtěnéh o dítěte“	Pocity bezmocnosti, bázlivosti, komplexy méněcennosti, hypochondrie, labilní postoj k životu.
Hypersocializu jící	V rodině jedno dítě / starší rodiče / tzv. „vymodlen é dítě“	Duševní a fyzické přetížení dítěte, komplexy méněcennosti vlivem zklamání nepřiměřených požadavků rodičů, nervová labilita, bojácnost, bezmocnost, zvýšená sociabilita
Egocentrická	Velká obětavost rodičů pro dítě, dítě je	Spotřební vztah k ostatním, naučená bezmocnost v novém prostředí, nízká

²⁸ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis. Srov. str. 187

	středem pozornosti, rodiče jsou otroky svého dítěte	výkonnost, vznik neuróz, sklony ke konfliktům, disocializace, histerie
Autokratická	Tvrdost výchovy na „nechtěné dítě“ krajnosti výchovy ve formování osobnosti	Neoblíbenost u ostatních dětí, krajnosti v chování, neurastenicky orientovaná osobnost, kladení na sebe vysokých nároků

2.4 Přímé a nepřímé výchovné působení

Podle něj existují další varianty výchovy a to přímá nebo nepřímá pedagogická působení, případně kombinace obou přístupů.²⁹

Přímá i nepřímá výchova se vyskytuje u každého procesu výchovy v každém věku. J. Pelikán zde formuluje příklady těchto procesů na práci s žáky.

V čem tedy spočívá **přímé výchovné působení**. Jde o přímý vliv pedagoga (pedagogů) na osobnost vychovávaného v celé výchovné situaci. Staví před žáky požadavek, vymezuje cíl jejich činnosti, ovlivňuje i rozhodovací proces, pokud vůbec ponechá žákům možnost jakéhokoliv rozhodnutí a nestanoví přímo i postup činnosti. Činnost žáků řídí, organizuje činnost jedince nebo celé skupiny a následně hodnotí výsledky. Tento typ pedagogického působení je u nás používán jako nejběžnější forma regulace výchovného procesu.³⁰

Tento typ výchovy lze poměrně dobře srovnat s autoritativním typem, kde stejně tak přímo působí jak pedagog či rodič na dítě, bez většího ohledu na jeho názor a možnost dalšího výběru možností chování a jednání v dané

²⁹ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, srov. str 70-71.

³⁰ tamtéž

situaci. U dětí v předškolním a ještě v mladším věku je často tento typ výchovy také používán i ve smyslu řízeného formování osobnosti rodiči.

Klady toho přístupu jsou v tom, že může zejména v některých činnostech, kde jde o vytváření nového návyku, nebo o získání zcela nové zkušenosti, přispět k přesnějším reakcím žáka (dítěte), omezit jejich tápání a hledání v interakci s ním, která trvá po celou dobu výchovné situace, včas reagovat na nesprávné reakce.³¹

Tato varianta pedagogického působení, jak jsem již výše podobně zmínila a autor sám rovněž uvádí, je účinná zejména u mladších dětí, u starších a adolescentů se osvědčil podobný přístup zejména u žáků s menší samostatností, méně duševně rozvinutých, případně u jedinců s nižší inteligencí.³²

Negativní vliv přímého působení na děti mladší i starší může vyvolat pocity manipulace s nimi, přílišné direktivní působení nebo spíše pečovatelský mentorující přístup nemusí být tou nejvhodnější variantou ve výchově.³³

Nepřímé pedagogické působení se zas podobá ve svém obsahu výchově demokratické, či demokraticko - liberálním přístupem, jelikož se organizují a formují spíše podmínky pro jedince, než jedinec samotný. Toto pojetí se blíží přístupu F. Kozla, který je chápe širě“ ... *nepřímé výchovné působení je řízení učení člověka, které v průběhu tvořivých činností probíhá živelně...Při nepřímém výchovném působení se organizují spíše podmínky žádoucího formování člověka než přímo vychovávaný člověk. Přitom vychovávaný člověk je jedním z činitelů rozvoje těchto podmínek. Nejvíce se takový činitel uplatňuje právě jako subjekt tvořivých činností.* „³⁴

---

³¹ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, Srov. Str. 70 -72

³² tamtéž

³³ tamtéž

³⁴ tamtéž

Pro dítě či žáka by měly takovéto podmínky nepřímého výchovného procesu působit přirozeně, neřízeně, v nichž by děti měly mít pocit svobody samostatného rozhodnutí, ale ve skutečnosti by byl uplatněn záměr pedagoga neboli „směřovatele“ v tomto případě.³⁵

Tabulka č. 4:

Typ / autor	Charakteristika	Vliv na chování dítěte
Přímá výchova / J.Pelikán	Přímý vliv edukátora na jedince v celém jeho procesu formování osobnosti, autoritativní působení na dítě.	Pozitiva: Naučení se správnému reagování – interakci, větší samostatnosti, utváření nových návyků Negativa: pocity manipulace, přílišné mentorování dítěte, bouření dítěte vůči autoritě
Nepřímá výchova / J. Pelikán	Forma výchovy pro samostatnější jedince, více méně jde o demokraticko - liberální přístup.	Tento přístup by měl formovat osobnost dítěte například po stránce, podporovat samostatná rozhodnutí u něj.

2.5 Výchova autokratická a pedocentrická

Podle něj existují dva typy výchovných pojetí jsou podle J. Pelikána **autokratický** a typ **pedocentrický**.

³⁵ tamtéž

První z nich vychází z toho, že existuje jasně vymezený cíl výchovy, jehož je třeba dosáhnout formou záměrného, cílevědomého působení pedagoga (rodiče) na osobnost žáka.³⁶ Celý proces je jím řízen. Základním typem komunikace se žákem (dítětem) je tzv. přímé pedagogické působení, které je vlastně systémem úplného řízení „ méně dokonalého jedince“, někým, kdo je „ relativně dokonalejší“. Jsou to především ti, u nichž se předpokládá, že vedoucí roli ve výchově převzou – rodiče, učitelé, vychovatelé, vedoucí dětských organizací, kroužků apod. Na první pohled je vše v pořádku a není zcela jasné, proč by s tím děti neměly souhlasit. Pokud se děti chtějí podřídit vlivu těchto dospělých, mohou se za určitých okolností jejich pedagogickým požadavkům přizpůsobit. Problémy ale nastanou tehdy, jestliže nejsou vnitřně přesvědčeny o oprávněnosti toho, kdo je chce vychovávat, ať už z hlediska morálních kvalit pedagoga, jeho schopnosti děti přesvědčit o své pravdě, nebo i prostě proto, že mají na věc jiný názor. Pak se mohou sice také vnějšně přizpůsobit, ale vnitřně je výchovné působení nijak nezasáhlo.³⁷

Typ výchovy, o němž hovoříme, vycházející v podstatě z předpokladu převážně jednosměrného, autokratického působení pedagoga (učitele, rodiče, vedoucího...) na dítě s cílem přizpůsobit je určitým cílům, může být navenek nesporně efektivní, ale málokdy je také skutečně účinný.³⁸

*U malých dětí, které ještě nemohou plně pochopit smysl určitých požadavků, vyslovovaných např. rodiči, však může za jistých okolností sehrát i tento přístup pozitivní roli. Děti se uchrání základních omylů a chyb, z nichž některé by mohly mít za následek třeba i ohrožení jejich zdraví apod.*³⁹

Rovněž u těch starších existují situace, kdy uvedený autokratický přístup má své opodstatnění. Jde o situace, které bychom mohli nazvat režimovými,

---

³⁶ PELIKÁN J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997, srov. str. 69 - 72

³⁷ tamtéž

³⁸ tamtéž

³⁹ tamtéž

*podle režimové roviny pedagogického působení. Například ty, kde je ohroženo zdraví, nebo dokonce život dítěte.*⁴⁰

Kromě situací, režimových a těch, v nichž malé děti ještě nejsou schopné pochopit základní požadavky, které se musí naučit plnit, je ovšem autokratické pojetí výchovy málokdy přijato vstřícně. Čím starší je člověk, tím méně je mu po chuti, je-li s ním manipulováno mnohdy proti jeho vůli. Proto tomuto pojetí výchovy, s výjimkou situací, kde je podobný přístup vnímán jako adekvátní, kladou vychovávání někdy vnějšně, ale často vnitřně tvrdý odpor.⁴¹

Jiná koncepce výchovy vychází především z dítěte, z jeho osobnosti, přání, zájmů, vnímání života. S tímto pojetím, které je známo již po staletí jako pojetí převážně pedocentrické, se velice často v současné době setkáváme v rodinné výchově v mnoha západoevropských, ale i amerických rodinách.

Základem je humanistické vnímání dítěte nejen jako objektu pro pedagogickou manipulaci, ale jako svébytné bytosti, která má v sobě již založeny všechny zárodky dalšího vývoje. Výchova je nejlépe pomůže rozvinout tehdy, neomezuje-le příliš dítě, ale vytváří-li především prostor pro jejich projevení a svébytný vývoj. Toto pojetí je nesporně velice inspirující, ale má i svá jistá úskalí.⁴²

S podobným přístupem, vycházejícím z iniciativy dítěte a respektujícím specifika jeho osobnosti, se setkáváme už u J.J.Rousseaua, u amerického pragmatického pedagoga J. Deweye, ale i řady dalších alternativních směrů výuky (např. u waldorfských škol, u směrů montessoriovského zaměření apod. Mezi těmito různými proudy jsou jistě i významné odlišnosti, ale rozhodující je akcentace dítěte jako východiska pedagogického počínání.⁴³

---

⁴⁰ PELIKÁN J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997, str. 69 - 74

⁴¹ tamtéž

⁴² tamtéž

⁴³ tamtéž

*Respektování osobnosti dítěte by především nemělo znamenat plné podřízení se mu. V některých školách pak zapomínají na samotný smysl tohoto výchovně vzdělávacího procesu.*⁴⁴

Pedocentrické pojetí neumožňuje plně např. klást nároky na dítě. Nárok je vždy jistou formou požadavku. V životě se s tím každý z nás setkává téměř denně. Neděláme vždy jen to, co se nám líbí, ale to, co dělat musíme, i když tím nejsme vždy příliš nadšeni. Jsou na nás prakticky každodenně kladeny nároky, ať již vyslovené třeba našimi nadřízenými, nebo i jen vyplývající z konkrétních situací.⁴⁵

Navykne-li si dítě již v rodině, nebo ve škole, že je středem pozornosti a vše vychází z jeho přání a zájmů, nebude schopno tyto nároky, které klade sám život a na něž nebylo od dětství přivykáno, přijmout. Navíc ne všichni v jeho okolí v době, kdy přestane být dítětem, budou chtít uznávat, že právě on má být středem světa. Vzniká pak většinou stav tzv. naučené bezmocnosti, který přináší do života daného jedince mnoho životních konfliktů, ale většinou trvalý stres a z něj vyplývající vnitřní neklid, neuspokojení a nervovou labilitu. Rodiče a někdy i učitelé, kteří volí tento přístup k dítěti, protože je mají opravdu rádi a chtějí pro ně to nejlepší, si tak mnohdy neuvědomují, že svému dítěti vlastně škodí.⁴⁶

Typ / autor	Kritéria	Vliv na chování dítěte
Pedocentrický / J. Pelikán	Neumožňuje velké kladení nároků na dítě, avšak vyžaduje poslušnost a pravidla v chování	Povětšinou pozitivní přijetí tohoto typu,

⁴⁴ PELIKÁN J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997, srov.str. 74

⁴⁵ tamtéž

⁴⁶ tamtéž

		v negativním hledisku se vyvine u dítěte naučená bezmocnost, nervová labilita..
Autokratický / J. Pelikán	Cílevědomé působení autority – pedagoga, rodiče, přímá výchova	Efekt je mnohdy na venek účinný, vnitřně však nedokonalý, toto funguje spíše u malých dětí – jasná pravidla, vnímání autority, poslušnost

3.Ukázky typů výchovy v historii

Mezi dvě nejtypičtější výchovné soustavy, které se uplatnily podle M. Cipra ve starém Řecku, byl **spartský** a **athénský** systém.⁴⁷ Není snad třeba je podrobně popisovat, snad jen stačí zmínit, že například ve Spartě se některé správné principy jako byla náročnost a vytrvalost deformovaly do extrémů, které vedly až k absurdní nelidskosti. Zde fungoval opravdu silně autoritářský typ výchovy. Athéňané dbali při výchově na ideál krásy a dobra a estetickou vyspělost pro složku rozumovou a mravní. Tyto poslední

⁴⁷ CIPRO M. *Průvodce dějinami výchovy*. 1.vyd. Panorama, Praha: 1984, srov. str.19 -508

dvě složky výchovy například považoval N.G. Černyševskij za hlavní rozvoj duševních schopností dítěte. Černyševskij byl dále také dle autora považován za průkopníka **typu otevřené výchovy**. Šlo mu o zbavení vztahů mezi mužem a ženou nepřirozené pruderie při výchově dětí.⁴⁸

Dalším zásadním průkopníkem v dějinách výchovy podle Cipra byl A.S. Makarenko, který se věnoval především rodinné výchově. Upozorňoval na skutečnost, že na výchovu má vliv nejen rodina a škola ale i volný čas dětí a mládeže. Makarenko viděl také ideu ve **výchově v kázni a v práci**. Zároveň také tvrdil, že výchova by se měla přizpůsobovat více zájmům dětí, čili být liberálnější než autokratičtější.⁴⁹ Vyvážit tyto dva typy výchovy chtěl velký švýcarský pedagog J. Pestalozzi. Kladl důraz jak na morálku a kázeň tak na zájmy dětí, vybudoval subsystém dobrovolné mimoškolní výchovy, kde se děti a mládež mohly věnovat různým druhům aktivit v k tomu určených organizacích. Pestalozzi tvrdil, že také základ výchovy může spočívat pouze na práci. S jeho názory o výchově se například shodoval také japonský pedagog Kunijoši Obara, byl prý považován za japonského Pestalozziho.⁵⁰ Podobně smýšlel i Janus Korczak, který v otázkách výchovy hlásal buď jednostranný požadavek svobody u dítěte nebo naopak doporučoval kázeň a autoritu jako hlavní výchovné prostředky. Věděl, že přílišná liberálnost ve výchově a stejně tak jako její nedostatek dětem škodí. Správný systém výchovy viděl v aktivitě a sebeuplatnění dětí, ve vlastním úsilí dítěte. Vychovatelům radil, aby skoncovali s pedagogickými zákazy a příkazy i tím, že ne všechny dětské problémy se vyřeší pouze s trpělivostí a láskou. Pedagogická osobnost J.Korczaka je spojením protikladných výchovných přístupů vědecko-racionálních a umělecko-emozivních jak v teorii tak i v praxi.⁵¹

Zárodek **typu přirozené výchovy** měl podle Cipra původ u Tomáše Akvinského, dále jej pak rozvedli například Komenský, Rousseau a

---

⁴⁸ CIPRO M. *Průvodce dějinami výchovy*. Srov. 1.vyd. Panorama, Praha: 1984. Str 19 – 288

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ tamtéž

Pestalozzi, který stál v otázkách výchovy mezi Rousseauem (přirozená výchova) a Herbartem (autoritářství, tresty a kázeň). Principem výchovy bylo naučit všemu nejen slovy ale i vlastním poznáním, aby sebe dále sebezdokonaloval, jelikož podle něj má člověk od narození v sobě již určitá vědění a schopnosti, zkušenosti o kterých neví, ale učení a výchovou je rozpoznává a dále rozvíjí.⁵²

Dalším typem výchovy byla **všestrannost** ve smyslu **harmonického rozvíjení osobnosti**. Jejím vyznavačem byl Francois Rebelais. Tento typ výchovy byl náznakem moderní výchovy, která se v určitých směrech uplatňuje do dnes. Typ všestranné výchovy byl alespoň dle oficiálních prohlášení i v socialistické pedagogice.⁵³

J.A. Komenský byl také mimo jiné zastáncem harmonického rozvíjení osobnosti, jeho odkaz na výchovu je také uplatňován zhruba do dnes, byl snad největším vzorem pro jeho následovníky v oboru pedagogiky.⁵⁴

Friedrich Frobel později jako M. Montessorri klad důraz především na hru a spontánnost u dětí jako nejpodstatnější část výchovy, byla výchova od raného dětství, kterou se snažil hluboce rozvinout.⁵⁵ Podobně tak uvažoval i L. N. Tolstoj, který hájil požadavek na výchovu aby nenásilně zasahovala do života dítěte a dala průchod spontánnosti, duševnímu a tělesnému vývoji u dětí. Největší důraz kladl na mravní a citovou stránku dítěte. Ve svých spisech se však zabývá víceméně výchovou dětí školního roku.⁵⁶

Mnoho myslitelů, pedagogů, filozofů zabývajících se výchovou před ním, upřednostňovali výchovné metody a postupy většinou až po sedmém či dvanáctém roku života dítěte. Například (přirozený typ výchovy).

John Dewey odhaloval ve svém pedagogickém směru **pragmatické pojetí výchovy**. Čili zkušenost a praxe, popřípadě praxe v přírodě, kterou si dítě „naživo“ vyzkouší byla hlavní myšlenkou v tomto typu výchovy.⁵⁷

---

⁵² CIPRO M. *Průvodce dějinami výchovy*. Srov. 1.vyd. Panorama, Praha: 1984. Str. 19 – 288.

⁵³ tamtéž

⁵⁴ tamtéž

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ tamtéž

4. Pokus o uspořádání vybraných typů výchovy

Jednotlivé typy výchovy	Stručné charakteristiky jednotlivých typů výchovy	Autoři průkopníci /	Vlastní typologie
<p>Autokratický</p> <p>Kázeňsko pracovní</p> <p>Pedocentrický</p> <p>Pragmatický</p> <p>Autoritářský</p> <p>Přímý</p>	<p>Pravidla, autorita, odměny a tresty Důraz na kázeň morálku, pravidla v životě a v pracovním procesu Poslušnost, pravidla, jasná autorita Důraz na praxi v životě dítěte, na jeho práci a bádání</p> <p>Tvrdost, přísnost, kázeň, pravidla, nároky</p> <p>Autoritativní působení na dítě, přímé vedení, úkoly, kázeň</p>	<p>Herbart J. Dewey Makarenko J. Korczak K. Obara J. Pelikán J. Dobson Matějček</p>	<p>Výchova s pravidly a autoritou</p>
<p>Nepřímý</p> <p>Demokratický</p> <p>Liberální</p>	<p>Volnější vedení dětí, důraz na samostatnost Právo na rozhodování dětí, rovnější přístup mezi dětmi a dospělými Volnější výchova bez trestů, důraz</p>	<p>J.Pelikán, Montessoriová, J.A. Komenský L.N. Tolstoj J. Korczak F. Frobel F.Rebelais N.G. Černyševskij T. Akvinský</p>	<p>Výchova harmonická</p>

<p>Otevřený</p> <p>Harmonický</p> <p>Montessorri</p> <p>Přirozený</p>	<p>kladen na zájmy dítěte</p> <p>Rovnoměrné postavení mezi mužem a ženou, neprudernost u dětí</p> <p>Vyvážená výchova ve všech prvcích s hlavním důrazem na lásku a kázeň</p> <p>Jemné vedení dětí, učení samostatnosti, rozvíjení talentu</p> <p>Dítě má „volnou ruku“ ve výchově</p>	<p>J.J. Rousseau</p> <p>J. Pestalozzi</p> <p>J.Dobson</p>	
<p>Disharmonická</p> <p>Nepřijetí</p> <p>Hypersocializující</p> <p>Egocentrický</p> <p>Zanedbávající</p> <p>Nadměrně ochranný</p>	<p>Výchova podle nálady rodičů, žádná pevná pravidla, tresty</p> <p>Rodiče na děti kladou vysoké nároky nebo naopak se k nim chovají odtažitě</p> <p>„vymodlené dítě“ nevyvážená výchova, přehnaná péče a nároky na dítě</p> <p>Dítě je pánem domova, rodiče jsou jeho otroky</p> <p>Rodiče nejeví zájem o dítě, berou jej jako přítěž, týrají ho většinou psychicky i fyzicky</p> <p>Přehnaná péče rodičů o dítě, velký strach o něj, bez překážkový život</p>		<p>Výchova disharmonická, pozitivně neefektivní</p>

Výzkumným pokusem, srovnáváním a zmapováním typů výchovy podle jednotlivých autorů, jsem došla k závěru, že existují tři hlavní typy výchovy dětí a to:

Výchova s pravidly a autoritou

Výchova harmonická

Výchova disharmonická – pozitivně neefektivní

5. Soudobá doporučení pro výchovné působení.

5.1 Výchova dnes podle W. Brezinky:

Rodina a škola mají, podle W. Brezinky, společnou odpovědnost. W. Brezinka tím zřejmě myslí nějaké všeobecné výchovné způsoby ve výchově, jak u rodičů, tak u jiných výchovných subjektů, které jsou podobně zodpovědné za výchovu jedince jako jeho rodiče.

Jednotlivé výchovné úkony či způsoby jsou tak odlišné a je v nich mnoho rozdílů jako mezi lidmi, kteří je vykonávají mezi situacemi, v nichž výchovné úkony probíhají. Podobným způsobem jsou rozdílné myšlenky o výchově vyjádřeny v plánech, programech, předpisech a radách. Teorie výchovy je stejně tak komplikovaná a nejednotná jako výchova ve skutečnosti. Z toho plyne i nejednotnost v moderních životních poměrech, ale i nejednotnost vzhledem k orientačním měřítkům. Naše společnost je velice různorodá ve svých vzorech, ideálech a životních formách, a tím přirozeně působí i na výchovu – jak v praxi, tak i v teorii.⁵⁸

Výchova dnes je ovlivněna jistým způsobem i kulturním pluralismem, diferencovanými výchovnými metodami, hodnotovými postoji se svobodou volby, ač s nedostatkem opěrných bodů při rozhodování, tak s velkou odpovědností a v době neustálého zápasu stoupců protikladných přesvědčení o vliv na celek výchovy, s mnoha životními šancemi, ale i

---

⁵⁸ BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy.*, Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, srov. Str. 134 - 137

mnoha nebezpečími pro duševní zdraví. Vychovávat za těchto z široka výběrových podmínek je mnohem náročnější, než tomu bylo v uzavřených společnostech a v hodnotově jistých dobách, kde bylo méně svobody pro výběr výchovy vzhledem i jejím možnostem. Většinovým vzorem pro výchovu byl víceméně výchovný proces a způsoby, které se předávaly z generace na generaci.⁵⁹

Ač se to může zdát vychovatelům lehké či těžké, dobrá výchova je důležitá, dokud jsou děti. Ty přicházejí na svět bezbranné a ničím neposkvrněné, jsou velice vnímavé na okolní podmínky a vůči všem dobrým a špatným vlivům a ukázkám výchovy se potřebují učit a jsou schopné se učit, a čím mají lepší podmínky a podmínky k učení, tím jsou u nich výsledky znatelnější. V první řadě je určena povinnost péče výchovy dětí rodičům. Jsou za ně odpovědni tak dlouho, dokud děti nemohou žít samostatně na svoji odpovědnost, že se mohou sami uživit a zvládnout úkoly, které jim jako dospělým ukládá společnost. Souhrnně se tyto vlastnosti nazývají „životní zdatnost“. Tam mimo jiné spadá i výchova ve smyslu morální a zákonné povinnosti a snahy o ovlivňování dětí po stránce tělesné i duševní, společenské a profesní, morální a duchovní. Například duchovní stránkou životní zdatnosti se myslí náboženská, světonázorová nebo světonázorově - filozofická jistota orientace. Ta má podle autora *ústřední význam pro život, protože na ní závisí osobní hierarchie hodnot, smysl života a zakořenění ve společenství stejně smýšlejících*⁶⁰. Mnoho rodičů dle Brezinky by mohlo žít duchovně a morálně až dodnes pod vlivem křesťanství, aniž by byli křesťany, ale tato přechodná doba rychle končí. Autor dále tvrdí že: „*Opora, která ještě stačila starším díky jejich křesťansky formovanému mládím jež není oporou jejich dětem. Proto je nutné, aby tito rodiče nenechali své děti duchovně a morálně zakrňet, nýbrž*

---

⁵⁹ BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy*. , Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, srov. Str. 134 - 140

⁶⁰ tamtéž

aby jim i bez náboženství dopomohli k víře ve smysl života a k vědomí morálních povinností“.⁶¹

Kompetence pro duchovní a morální výchovu

V celkovém plánu výchovy připadá zvláštní význam duchovní a morální výchově, protože duchovní a morální habituální smýšlení jsou životní zdatnosti základní. Tyto stránky v člověku tvoří jádro osobnosti, na němž může podle autora záviset její sebeporozumění a její smyslové prožívání, její sebekontrola a její sociální chování - stručně: její a její svědomí.⁶²

Výchovné ideály nepravdivě předpokládají, že každá výchova je dobrá výchova a že ne každý vychovatel vychovává ve stejném duchu. Víme, že tomu tak není, že v rodinách a ve školách je také špatná, nevhodná výchova a že určitá část vychovatelů jsou stejně nejednotní v otázce svých konkrétních výchovných úkolů jako v otázce prostředků k jejich specifickým řešením. Dobro dítěte je zde vůdčím zájmem, neměl by nikdo nic namítat vůči tomuto zájmu a mělo by se dítěti pomoci tak aby se stalo odpovědnou osobností. Ale v čem spočívá „dobro dítěte“ v konkrétním případě a co může přispět ke vzniku „odpovědné osobnosti“ a co dítěti škodí, je sporné.⁶³

Jestli se pak v budoucnosti projeví jako životně zdatné osobnosti, nebo zda na něčem ztroskotají, závisí také na těch zkušenostech, které zažijí, které si osvojí, a na péči nebo nedbalosti rodičů a blízkých, a také jejich „dobré“ nebo „špatné“ výchově, které se jim dostane od bližních.

Morální příkazy, zákazy a zákony, respektive větší vliv jasného autoritářství mohou z výchovy u dětí udělat jednoznačně povinnost a pak se v nich může zrodit větší bázlivost, nebo naopak vzdorovitost vůči autoritě ať již vůči rodičům tak později vůči učitelům ve škole nebo možná i vůči nadřízeným v práci. Děti mají své právo na dobře vybranou a uzpůsobenou

---

⁶¹ BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy*. , Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, srov. Str. 134 - 140

⁶² tamtéž

⁶³ tamtéž

výchovu, ale to kým budou vychovávány a kdo na ně bude aplikovat výchovné metody si bohužel vybrat samo nemohou.

Existují samozřejmě zákony k jejich ochraně před ohrožením a zanedbáváním dětí rodiči ve výchově. Avšak jejich funkčnost a platnost v našem státě je mnohdy na pováženu, jelikož případy například týrání dětí se těžko prokazují a úřady nemají takové pravomoce, aby mohly citelně a na delší dobu zasáhnout proti domácímu týrání, zneužívání a podobně.

Odpovědnost rodičů

„Štěstí či neštěstí dítěte zpravidla nejvíce závisí na jeho rodičích. Ale nejen štěstí dítěte, i štěstí národů a lidstva podstatně závisí na to, že rodiče své děti milují a že dobře plní povinnost a péče výchovy.“⁶⁴

Z každodenních zkušeností a z velkého množství psychologických výzkumů můžeme předpokládat, že základní potřeby dětí mohou být nejlépe uspokojeny v dobrých rodinách a že dobří rodiče jsou zpravidla nenahraditelní.⁶⁵ Mývají obvykle láskyplnou vazbu na své dítě, která je motivuje k srdečnému nerozdělitelnému soužití a k nesobecké starosti, na nichž závisí jistota, sebedůvěra, schopnost milovat, horlivost v učení a morálka dítěte. Jen ten kdo zakusí, že je neomezeně milován, bude schopen základní důvěry na lásky- nejen lásky k jiným lidem, nýbrž i lásky ke kultuře, jejímž výrazem je život rodičů, včetně morálních a duchovních ideálů v něž rodiče věří.⁶⁶

Děti potřebují bezpečný životní prostor s omezeným horizontem, kde vládne shodná přesvědčení o tom, co je pravdivé, dobré a krásné, co je důležité a co vedlejší. Mělo by být úkolem rodičů vytvořit pro sebe a pro své děti takový ostrov řádu a šťastného soužití, sám sebou určený prostor důvěry ve spolehlivé lidi a vazby na společné opěrné body při orientaci

---

⁶⁴ BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy*. s, Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, srov. Str. 147 - 148.

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ tamtéž

v hodnotách, stručně: dobrou rodinou kulturu.⁶⁷ To mohou dnes rodiče zpravidla poskytnout jen tehdy, když se připojí k okruhu přátel nebo k většímu společenství stejně smýšlejících, které se podobá rodině. Od těchto společenství založených na víře a na světovém názoru lze také spíše očekávat morální a duchovní výchovu dětí že od světonázorově neutrálních veřejných škol.⁶⁸

Když jsem dále četla o tomto tématu, a to konkrétně od Jamese Dobsona, přišly mi jeho názory na výchovu správné a podle mého názoru univerzální pro současné pojetí procesu výchovy. Velice jeho způsob výchovy uznávám, považuji ho za adekvátní a měl by být vzorem pro dnešní výchovu.

5.2 Výchova podle Jamese Dobsona

Jeho názor na výchovu dětí a děti jako takové zůstává neměnný. Tvrdí, že se děti nezměnily a nikdy se nezmění. Je stále více přesvědčen, že zásady rodičovství jsou věčné proto, že pocházejí od Tvůrce rodiny. Bohem dané myšlenky Bible se předávají z generace na generaci a jsou platné pro dvacáté první století stejně, jako platily pro naše předky.

O nebezpečí tvrdé a despotické výchovy bez lásky toho bylo napsáno mnoho; tato varování platí a měla by se respektovat. Důsledky tvrdého výchovného přístupu se však uvádějí jako omluva při rezignaci na vedoucí postavení. Je to pošetilé. Jsou chvíle, kdy vzdorovité dítě zatne pěstičky a vyzývá rodiče na souboj. Nemotivuje ho frustrace ani vnitřní nepřátelský postoj, jak se často předpokládá. Chce pouze poznat, kde leží hranice a kdo zabrání jejich překračování.⁶⁹

Děti nejlépe prospívají v ovzduší lásky s rozumě uplatňovanou a důsledně dodržovanou kázní. V dnešní době, v níž, se rozmáhá užívání drog, nemorálnosti, pohlavní choroby, vandalství a násilí, nesmíme spoléhat na štěstí, že se u našich dětí samy od sebe vytvoří správné postoje, které

---

⁶⁷ DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, srov. str. 7

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ tamtéž

oceňujeme. Povolnost ve výchově dětí prostě nepřináší žádný užitek. Pro ty, kteří se pokoušeli ji uplatňovat, znamenala katastrofu. Pokud kázeň vyžadujeme správně a s láskou, přináší to dobré výsledky. Přidá – li se k tomu vzájemná úcta mezi rodiči a dětmi, může se vytvořit láskyplný vztah. Kázeň překlenuje propast, jež jinak rozděluje členy rodiny, kteří by se měli mít navzájem rádi a důvěřovat si.⁷⁰

Pojem „ kázeň“ se neomezuje jen na oblast konfrontace. Děti musí být vedeny k sebekázní a k odpovědnému chování. K tomu, aby se naučily zvládat konfliktní situace a povinnosti, které život přináší, potřebují pomoc. Musí se naučit umění sebeovládání. Měly by být vybaveny silou potřebnou k vyrovnávání se s požadavky, jež na ně bude klást škola, vrstevníci a později povinnosti v dospělém věku.⁷¹

Někteří tvrdí, že tyto vlastnosti se nedají naučit – že to nejlepší, co můžeme udělat, je odstranit překážky v údobí jejich formování. Zastánci této filozofie by zřejmě doporučili, aby dětem bylo dovoleno propadat ve škole a aby, budou-li chtít, jejich pokoj připomínal prasečí chlívek či aby nechaly svá štěňátka pojit hladem. – s tímto názorem autor razantně nesouhlasí.⁷²

5.3 Současnost a výchova

Metody a filozofie jsou v posledních sedmdesáti letech předmětem vzrušených debat a rozporuplných názorů. Zapojili se do nich psychologové a pediatři i univerzitní profesori, kteří rodičům radí, jak správně vychovávat děti. Naneštěstí se mnozí z těchto odborníků se nedokáží v této otázce shodnout, takže šíří spíše zmatek než světlo.⁷³

Snad právě proto se kyvadlo pravidelně pohybuje sem tam mezi tvrdým despotickým vedením dětí a nepromyšlenou přílišnou tolerancí, jíž jsme zažili v polovině dvacátého století. Je na čase, abychom si uvědomili, že

---

⁷⁰ DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, srov. Str. 7 - 10.

⁷¹ tamtéž

⁷² tamtéž

⁷³ tamtéž

oba tyto extrémy zanechávají na životech mladých obětí své charakteristické šrámy.⁷⁴

Absolutní nadvláda dítě pobuřuje. Atmosféra kolem něho je studená a strnulá a dítě žije v neustálém strachu. Není ani schopné samostatného rozhodování. Z této neustálé nadvlády ze strany rodičů se rodí přetrvávající rysy závislosti, hluboká a neutuchající zlost a někdy i psychóza.⁷⁵

Existují miliony rodin, v nichž denně dochází k nepředstavitelným zločinům. Sotva se dá uvěřit, jak kruté mohou být některé matky a otcové ke svým bezbranným dětem s široce otevřenými očima, které nechápou, proč je rodiče nemají rádi.⁷⁶

Autor si vzpomíná na jeden případ hrozného otce, který pravidelně obaloval hlavičku svého malého synka prostěradlem, které chlapec v předchozí noci počůral. Za trest své dítě tlačil vzhůru nohama do záchodové mísy. Nebo na případ mentálně narušené matky, která svému dítěti vyřízla břitvou oči. Ta ubohá holčička půjde životem slepá s vědomím, že ji o zrak připravila její vlastní matka. Podobné úděsné činy se nyní v našich velkoměstech dějí každý den.⁷⁷

Existuje mnoho způsobů týrání dětí, aniž by došlo k porušení zákona. Dítě může být trestáno nepřiměřenými způsoby od svých rodičů. Dále existuje celá řada způsobů pokořování, kdy otec nebo matka svému dítěti dává najevo svou nelásku, že je divné, nebo hloupé. V určitých mezích není toto jednání nezákonné. Neexistuje nikdo, kdo by chránil ubohé dítě před pokořováním, jehož myšlení a jednání je deformováno dospělými bytostmi, které ho obklopují.⁷⁸

Opačný extrém dětem také škodí. Postrádá-li dítě vedení ze strany dospělých osob, je od samého počátku dětství svým vlastním pánem. Myslí si, že se svět točí pouze kolem něho, takže mu chybí jakákoliv úcta

---

⁷⁴ DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, srov. Str. 7 – 11.

⁷⁵ tamtéž

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ tamtéž

⁷⁸ tamtéž

k druhým a často zcela opovrhuje těmi, kdo mu stojí nejbliže. V rodině vládne anarchie a chaos a matka je často tou nejnervóznější a nejfrustrovanější ženou v celé ulici. Když je dítě malé, je matka uvězněna doma, protože se stydí svého neposedu někam vzít.⁷⁹ Utrpení, které snáší, by stálo za to, kdyby z takové situace vyrůstaly zdravé děti s pocitem bezpečí. Ale to se nestává.⁸⁰

Mnozí autoři, kteří v nedávných letech předkládali své názory na výchovu, zmátli rodiče tím, že je zbavili schopnosti zaujmout vedoucí pozici ve vlastní rodině.⁸¹

Autor zde kritizuje výchovu podle dr. Luthera Woodwarda:

Ten tvrdí, že vzpurnost v dítěti se má překonat, doporučuje pozitivní politiku porozumění jako nejlepší způsob, jak pomoci dítěti překonat toto období verbálního násilí. Že prý rodiče musí pochopit, že se malé děti občas vztekají a záměrně ničí věci. Pak prý budou lépe připraveni v budoucnu tyto výbuchy snášet a minimalizovat. Bude v dítěti pak instinktivně rozvinuta láska a sympatie k druhým. A když už je dítěti šest, sedm let, tak teprve tehdy mu mají dát rodiče najevo, že se chová drze, že už je na to velké.

Woodward měl ještě udělit rady rodičům a připravit je na možnou kritiku od okolí, které by mohlo tvrdit, že z dětí vychovávají pěkné nezvedence.

Tyto rady byly typické v polovině dvacátého století. Podněcovaly rodiče, aby v období utváření osobnosti dítěte, kdy lze snadno navodit respekt vůči autoritě, zůstali pasivní.⁸²

Dobson hledá „střední cestu“, která by byla podle něj logickou a rozumnou filozofií pro děti. Nevěří, že by vědecká obec byla tím nejlepším zdrojem informací o správných metodách rodičovské výchovy. Ačkoliv uznává, že byly vypracovány cenné studie, tvrdí ale že vzájemný vztah

---

⁷⁹ DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, Srov.str.7 – 13.

⁸⁰ tamtéž

⁸¹ tamtéž

⁸² tamtéž

rodiče a dítěte je natolik složitý a citlivý, že je obtížné jej běžnými vědeckými postupy zcela vystihnout.⁸³

Nejlepším vodítkem, podle Dobsona, mohou rodiče nalézt v moudrosti židovsko-křesťanské etiky, pocházející od Stvořitele a předávané od dob Kristových z generace na generaci.⁸⁴ V západní kultuře existovala přirozená znalost dětí a jejich potřeb. Ne každý se podle toho řídil, ale většina lidí hlavní zásady přijala. Když se před sto lety narodilo dítě, přicházely tetičky, sestry a babičky, aby matku naučily o dítě pečovat. To, co dělaly, znamenalo předávání tradiční moudrosti – odkazu další generaci, která bude později poskytovat stejnou službu nově příchozím. Tento systém dobře fungoval do dvacátých let dvacátého století a i později. Potom však naše kultura začala pomalu ztrácet důvěru v tradici a začala se obracet na odborníky.⁸⁵

Behaviorista J.B. Watson se stal jednou z prvních a nejvlivnějších autorit. Nabídl způsob, který nazval „spolehlivou“ metodou výchovy dětí. Watson řekl, že budou-li se držet jen jeho rady, mohou z dítěte vychovat „lékaře, právníka, umělce, manažera a dokonce i žebráka a zloděje“⁸⁶

Dr. Watson radil rodičům, aby, pokud chtějí dosáhnout nejlepších výsledků, svým dětem neprojevovali náklonnost. Napsal:

Nikdy je neberte do náručí a nelíbejte je, nikdy je nenechte sedět na klíně. Musíte – li, polibte je jednou na čelo, když jsou spát. Ráno si s nimi potřete rukou (...).⁸⁷

Když máte nutkání své dítě pohladit, vzpomeňte si, že mateřská láska je nebezpečný nástroj. Nástroj, který může zasadit nezhojitelnou ránu, jež může rané dětství učinit nešťastným a dospívání noční můrou, nástroj, který

---

⁸³ DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, srov. str. 7 - 18

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ tamtéž

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ tamtéž

může zničit profesionální budoucnost vašeho dospělého syna či dcery i jejich šancí na šťastní manželství.⁸⁸

Rada dr. Watsona je dnes považována za holý nesmysl. Přitom v té době otcové a matky se horlivě snažily takto „tvarovat“ své děti.

Na řadu pak přišli dr. Sigmund Freud, dr. Benjamin Spock, dr. A.S. Nelil, dr. Tom Fordem. Dr. Ruth Westheimerová, Phil Donahue, Oprah Winfrey atd.

Uvedu zde výzkum, který realizoval J. Pelikán s kolegy v Pedagogické laboratoři VÚOŠ a ten prý jasně ukázal na to, že *vliv rodinné výchovy a rodinného prostředí na formování osobnosti dítěte je úměrný míře akceptace rodiny, daným jedincem.*⁸⁹

6. Faktory, které se ukázaly pro přijetí rodiny jako významné dle pořadí, které naznačil výzkum:

- a) Atmosféra v rodině, vzájemné vztahy mezi členy rodiny.
- b) Rodina je chápána jako bezpečné útočiště, ochrana.
- c) Rodiče projevují zájem o osobní problémy dětí.
- d) Soulad mezi rodiči.
- e) Porozumění dítěte s otcem.
- f) Porozumění dítěte s matkou.
- g) Smysl rodičů pro spravedlnost.
- h) U starších zájem rodičů o partnera.
- i) Celkové vnímání dětství jako šťastného.
- j) Soulad se základními názory rodičů.
- k) Zdravotní stav rodičů (zvláště pak matky).
- l) Životní úroveň rodiny.

V případech, kdy je rodina akceptována, se promítá do těchto ukazatelů:

---

⁸⁸ DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, srov. str. 7 - 18

⁸⁹ tamtéž

- Přednost své rodině před rodinami jinými,
- Ve výběru životního partnera preference člověka, který se podobá rodiči opačného pohlaví (dívka preferuje typ otce, syn matky),
- ochota bydlet s rodiči i po založení vlastní rodiny,
- snaha přiblížit se životnímu stylu své primární rodiny,
- tendence k převzetí výchovného stylu, ale i základních principů, tradic a podobně do dalšího života.⁹⁰

Ukázalo se, že jedním z nejvýznamnějších faktorů ovlivňujících akceptaci v rodině je její vnitřní atmosféra. Ta je podle autora dokonce nadřazena i stylu rodinné výchovy. A pokud není v rodině soulad, trpí tím i výchova. Neshody nebo rozpory ve výchově dětí rozpolcují a to pak může vyrůst v desintegrovanou osobnost, která se přizpůsobuje názoru jednoho z rodičů nebo stanovisku toho druhého, nebo si vybere co je pro něj v dané situaci příjemnější (např. méně náročnou možnost) a přikloní se k tomu rodiči, který mu ji poskytne. Tyto vyhocené situace mohou nastat například tehdy, pokud si nezodpovědní manželé vyřizují své účty prostřednictvím dítěte, tím se může deformovat jeho povaha.⁹¹

V těchto příkladech bylo zaznamenáno průkazné narušení nervové stability u dítěte, ale i zvýšení úrovně indexu lhaní.

Autor se ptá: „ *jaký typ výchovného působení rodiny tedy nejvíce odpovídá našemu modelu výchovy?*“⁹²

Domnívá se, že na základě šetření svých výzkumů realizovaných i jinými autory v oblasti problematiky rodinné výchovy, že k výchově autentické, integrované, socializované osobnosti nejvíce přispívá rodina, která především svým samotným charakterem a stylem života splňuje podmínky pro to, aby její působení bylo plně akceptováno dítětem.⁹³

---

⁹⁰ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, str. 187 - 188.

⁹¹ tamtéž.

⁹² tamtéž

⁹³ tamtéž

6.1 Pozitivní rysy rodiny, ovlivňující výchovu:

milující, laskavé, chápající, ale přitom náročné působení na osobnost dítěte,

- působení, vycházející z pochopení individuality daného dítěte a tuto individualitu respektující,
- sjednocení rodičů i starších sourozenců v hlavních požadavcích na dítě při respektování stanovisek druhého partnera (neměnit jeho rozhodnutí i v případě nesouhlasu s ním, ale bez přítomnosti dítěte zkonsultovat vše mezi rodiči a snažit se o sblížení stanovisek k výchově),
- na dítě se dívat jako na partnera interakce, ne jako na její objekt,
- přednost by měla mít i výchova akční, ve společných činnostech, ne „výchova“ verbální,
- požadavky na dítě by měly být podloženy jeho zkušeností, nebo by se i o jeho chápání měly aspoň opírat tak, aby je pochopil z logiky situace, ne pouze z verbálního pokynu dospělého,
- přiměřenost požadavků vzhledem ke skutečným schopnostem a předpokladům dítěte (nepřepínat, nepřečnovat, ale také nepodceňovat),
- s narůstáním práv dítěte rostou i jeho povinnosti a odpovědnost i vůči rodině jeho podíl na chodu rodiny,
- významná je otevřená atmosféra, která dává dítěti pocit jistoty, protože zná „pravidla hry“,
- v rodině nachází dítě oporu, ví že se může se svými problémy svěřit a bude dosti trpělivosti k naslouchání i ochoty k pomoci nachází zde i citovou odezvu,
- rodiče berou problémy svých dětí, i když se jim zdají nepodstatné, vážné, protože pro děti jsou jejich problémy stejně závažné, jako pro dospělé ty jejich,
- výchova v rodině vytváří atmosféru, v níž se děti učí svobodě (myšlení, rozhodování, jednání), ale i zodpovědnosti,
- spolu s tím se děti postupně učí samostatnosti, rodiče nedělají za ně činnost, které jsou děti schopny vykonat samy,

- rodina je primárním prostředím pro získávání sociální zkušenosti v komunikaci s druhými, kde se děti učí respektovat druhé, tolerovat je, chápat jiné názory, obhajovat názory své, pomáhat potřebným, nést spoluzodpovědnost kooperovat, řídit i podřizovat se,
- správná výchova v rodině neodstraňuje z cesty dítěte překážky, pokud je v jeho silách je třeba i pomocí dospělých překonat, ale učí jej jak se s nimi vypořádat, jak překonat i sebe sama (vůle, houževnatost),
- rodina je také primárním prostředím, které působí na utváření obrazu světa ve vědomí dítěte, systému hodnot a preferencí, životní orientace.⁹⁴

V tomto klimatu rodiny, kde by se uplatnily tyto základní atributy, které jsou zde stručně naznačeny, jsou všechny předpoklady proto, aby zde vyrůstala normální osobnost s adekvátní sebereflexí potřebnou pro další vývoj člověka směrem k autenticitě, integrovanosti, empatií pro ostatní lidi a společenství.⁹⁵

---

⁹⁴ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, str. 188 - 189.

⁹⁵ PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995, str. 187 - 188.

ZÁVĚR

V této práci jsem se snažila o širší rozvedení jednotlivých typologií výchovy, které jsem rozepsala jak po pozitivních, tak i po negativních vlivech působení na výchovu dětí.

Pokusila jsem se o vlastní sjednocení všech vybraných typů výchovy podle shodných či velmi podobných kritérií, u kterých jsem sjednotila i názvy pro vybrané skupiny typu.

Celkově tato bakalářská práce poukazuje a odkazuje na jednotlivé typologie a jejich charakteristiky či vzájemnou provázanost, dále pak na kritiku, negativní hodnocení, ale i pozitiva u jednotlivých typů výchovy. Obsahuje i doporučení rodičům, jakým způsobem vybrat výchovný styl, jak na děti jednotlivé typy výchovy působí, a jaké by bylo ideální vytvoření domácí atmosféry a prostředí, aby z dítěte vyrostla normální osobnost se šťastným dětstvím. Tyto etapy života jsou pro děti nesmírně důležité v jejich vývoji, především po psychické stránce a růstu. Pokud rodiče zanedbají nějakou stránku ve výchově svých dětí, mohou je tím i navždy nevratně poškodit, zvláště pokud se chyb dopustí v jejich batolecím a předškolním věku. Děti jsou v tomto období nesmírně vnímavé, nedokážou ještě objektivně posoudit jestli je rodiče správně nebo nesprávně vychovávají, na své rodiče pohlížejí s nesmírnou důvěrou, a pokud i tato stránka nebude naplněna kvůli chybám rodičů, dítě tím neskutečně zasáhnou a poznamenají prakticky po celkovém psychosociálním vývoji. Také je důležité, při výběru typu výchovy, zvolit tu nejvhodnější pro své dítě, jako pro individuum. Nelze nikdy dostatečně napsat návod jak děti vychovávat, jelikož každé dítě a každý z nás je originál a musely by existovat příručky pro každé dítě zvláště, aby byly opravdu nápomocné a významné pro výchovu jedinců a pro jejich rodiče. Jak jsem již právě naznačila, toto téma úzce souvisí i s psychologickými výzkumy, příručkami, odbornými knihami, ve kterých se mimo jiné hlouběji dozvídáme, jaké veškeré vlivy v životě dítěte nebo člověka působí na jeho psychiku a zdraví.

Výchova dětí by měla být velice promyšleným rozhodnutím v celém svém procesu, který by měl být opředen nejen výchovnými radami a doporučeními, ale

především i velikou láskou a odpovědností k dětem po celý jejich život, než se samy osamostatní a dospějí.

Seznam použitých zdrojů:

- BREZINKA W. *Filozofické základy výchovy*. Zvon, České katolické nakladatelství a vydavatelství, Praha: 1996, ISBN 80-7113-169-5.
- CIPRO M. *Průvodce dějinami výchovy*. 1.vyd. Panorama, Praha: 1984, ISBN neuvedeno
- ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. SPN, Praha : 1990, ISBN 80-04-22967-0
- DOBSON J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: 1997, ISBN 80-85495-58-9.
- HARTL P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník* 1. vyd. Portál, Praha: 2000 ISBN 80-7178-303-X.
- LINHARTOVÁ, D. *Psychologie pro učitele*. MZLU, Brno : 2000, ISBN 80-7157-476-7
- PELIKÁN J. *Hledání těžiště výchovy*. UK nakl. Karolinum, Praha: 2007, ISBN 978-80-246-1265-2.
- PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995. 234 s. ISBN 80-85498-27-8.
- PELIKÁN J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997, ISBN 80-85866-23-4
- PRŮCHA J. a kol. *Pedagogický slovník*. Portál, Praha: 2005 ISBN 978-80-7367-647-6.

ABSTRAKT

KRAJÁNKOVÁ , N. *Typy výchovy u dětí předškolního věku*. České Budějovice, 20010. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman.

Klíčová slova: výchova, výchovný styl, forma, metoda, typ, koncepce, osobnost, dítě, rodina, vývoj osobnosti, stanoviska, rady, způsoby

Má bakalářská práce se zabývá výchovou, především výchovnými typy, procesy a metodami, které se uplatňují v rodinách s dětmi. Podle jednotlivých autorů popisují a srovnávají typy výchovy podle kritérií a dopadu na rozvoj osobnosti dítěte. Dále tyto typy podrobněji popisují nejen co se týče jejich obecné charakteristiky, ale také pozitivních a negativních stránek. V historické části hledám kořeny typů výchovy, které do dnešní doby ovlivňují samotný proces. Po té se poukousím vytvořit vlastní novou typologii, podle srovnání jednotlivých typů výchovy. Nakonec popisují podle vybranných příruček ideální přístupy ve výchově v rodinách a pozitivní faktory pro formování osobnosti dítěte. Mým cílem je zmapovat jednotlivé typy a přístupy a určit nejvhodnější z nich pro výchovu dětí, aby se z nich vyvinul dobrý a silný jedinec.

ABSTRACT

KRAJÁNKOVÁ, N. *Type of education for child in preschool age* . České Budějovice, 2009. Bachelor's Thesis. The University of South Bohemia in České Budějovice. The Faculty of Theology. Thesis supervisor: PaedDr. Petr Bauman.

Key words: education, educational style, form, method, type, design, personality, child, family, personality development, opinions, advice, methods

My bachelor thesis deals with education, especially educational types, processes and methods to be applied in families with children. According to different authors describing and comparing types of education according to the criteria and the impact on the development of the child's personality. In addition, these types of detail describing not only in terms of their general characteristics, but also the positive and negative aspects. The historical roots of looking types of education, which until now affect the process. Then trying to create their own new typology, according to a comparison of each type of education. Finally by selected manuals describing as the ideal approach in education in families and positive factors for the formation of the child's personality. My goal is to map the different types and approaches and identify the most appropriate one for raising children to develop into a good and strong individual.